

UŽIMTUMO PASLAUGŲ TEIKIMAS PSICHIATRIJOS PACIENTAMS

Prof. dr. Vida Gudžinskienė

Mykolo Romerio universitetas
Socialinės gerovės fakultetas
Edukologijos ir Socialinio darbo institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (8 5) 271 4716
El. paštas: vida.gudzinskiene@mruni.eu

Aušra Driskienė

Mykolo Romerio universitetas
Socialinės gerovės fakultetas
Edukologijos ir socialinio darbo institutas
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius
El. paštas: ausrine.driskiene@gmail.com

*Pateikta 2016 m. kovo 15 d.
Parengta spausdinti 2016 m. gegužės 16 d.*

Doi:10.13165/SD-16-14-1-05

Anotacija

Straipsnyje analizuojamas užimtumo paslaugų teikimas psichiatrijos pacientams. Psichikos ligomis sergantiems asmenims, užimtumo paslaugos, padeda gerinti jų gyvenimo kokybę, socialinį dalyvavimą bei integruotis į visuomenę. Straipsnio tikslas – atskleisti užimtumo paslaugų teikimo ypatumus psichiatrijos pacientams. Tyrimo uždaviniai: 1) apibūdinti užimtumo paslaugų formas ir jų taikymą psichiatrijos pacientams; 2) nustatyti X psichiatrijos ligoninės pacientų požiūrį į galimybes pasirinkti užimtumo veiklas, jų dalyvavimo užimtumo veiklose motyvus, dažnumą ir trukmę. Tyrimo imtis pasirinkta tikslinė kriterinė. Bendradarbiaujant su įstaigos medicinos personalu buvo atrinkta 190 tiriamųjų pagal šiuos kriterijus: 1) asmuo gydomas X psichiatrijos ligoninėje; 2) asmens psichikos liga

yra remisijos stadijos; 3) asmuo gali savarankiškai atsakyti į anketoje pateiktus klausimus. Tyrime sutiko dalyvauti 190 asmenų, kurie atitiko šiuos kriterijus. Tyrimo imtis nustatyta remiantis V. I. Paniotto formule. Siekiant, kad gauti duomenys būtų reprezentatyvūs, tyrime buvo privalu apklausti ne mažiau kaip 129 tiriamuosius. Iš pateiktų 190 anketų, 176 anketos grąžintos tinkamai užpildytos. Tyrimo laikas – 2015 m. sausio mėn., tyrimas atliktas laikantis etikos principų. Straipsnyje akcentuojama, kad užimtumo veiklos psichiatrijos pacientams suteikia galimybę pakeisti aplinką, užsiimti mėgstama veikla. Tyrimu nustatyta, kad dauguma asmenų besigydančių X psichiatrijos ligoninėje yra informuoti apie ligoninėje teikiamas užimtumo paslaugas, kurias gali gauti ligoninėje ir ar tiriamieji aktyviai dalyvauja ligoninės organizuojamose užimtumo veiklose. Tyrimas atskleidė, kad X ligoninės psichiatrijos pacientai daugiausia dalyvauja psichoterapijos, kasdienių ir socialinių įgūdžių ugdymosi, sporto, kompiuterinio raštingumo, keramikos, maisto ruošos užsiėmimuose, kuriuos gali savarankiškai pasirinkti ir apsispręsti, kiek kartų per savaitę juose lankysis ir kiek laiko skirs užimtumo veiklai. Asmenys, kurie nedalyvauja užimtumo veiklose, vieną iš pagrindinių nedalyvavimo užimtumo veiklose priežasčių įvardija silpną sveikatą.

Reikšminiai žodžiai: užimtumas, veiklos, psichiatrijos ligoninė.

Įvadas

Spartūs visuomenės pokyčiai, nauji ekonominio ir socialinio gyvenimo aspektai formuoja naujas rizikos grupes su kuriomis tenka dirbti psichiatrijos ligoninių socialiniams darbuotojams. Viena iš tokių grupių yra labai pažeidžiama visuomenės dalis – psichikos ligomis sergantys asmenys.

Žmonės su įvairiais psichikos sutrikimais turi daugybę poreikių, kurie nevienodai pasireiškia skirtingomis ligos stadijomis. Norint šiems asmenims suteikti visapusišką pagalbą, reikia labai įvairių paslaugų (Brijūnaitė, 2007). Būtina plėtoti ne tik įvairias socialines paslaugas, bet ir užimtumo paslaugas, atitinkančias šių dienų poreikius ir tendencijas, užtikrinančias integraciją į visuomenę. Užimtumo veikla kaip metodas yra taikoma dirbant su pačiais įvairiausiais klientais, o jos turinys apima platų įvairių užduočių ir veiklų spektrą, kurios gerina psichiškai ir socialiai pažeistų žmonių gyvenimo kokybę, socialinį dalyvavimą.

Išanalizavus mokslinę literatūrą pažymėtina, užsienio ir lietuvių autoriai daug dėmesio skiria medicininiais tyrimams. Autoriai V. Coppock, B. Dunn (2010) apibrėžė socialinį darbą teikiant psichikos sveikatos priežiūros paslaugas. Stigmos, diskriminacijos poveikį asmens gerovei atskleidė K. Hnilica (2011), M. Ilic at al. (2012). G. Schomerus et al. (2012) tyrė, ar per pastaruosius dešimtmečius padaugėjo geresnio visuomenės požiūrio į psichikos ligą ir nustatė, kad ne tik nepadaugėjo bet ir sumažėjo pozityvus visuomenės požiūris į psichikos ligą.

Lietuvoje stigmos ir diskriminacijos problematiką analizavo G. Gumbrevičiūtė- Kuzminskienė (2009), L. Okunevičiūtė-Neveauskienė (2011). Su psichikos negalia susijusį pagalbos suteikimo reikalingumą išryškino J. Šinkūnienė (2010). E. Šumskienė, J. Mataitytė-Diržienė (2013) analizavo psichikos sveikatos vaizdavimą žiniasklaidos priemo-

nėse ir nustatė, kad sutrikusios psichikos asmenys suvokiami kaip neatsakingi už savo veiksmus, pavojingi ir agresyvūs, nesavarankiški, neprognozuojami bei reikalingi globos ir gydymo. B. Kreivinienė, J. Vaičiulienė (2013) atlikusi žmonių su psichikos negalia gyvenimo kokybės tyrimus, nustatė, kad asmenys, turintys psichinę negalią kokybišką gyvenimą supranta kaip artimo gyvenime suradimą, įsidarbinimą, kontrolės nebuvimą, materialinį saugumą.

Užimtumo paslaugų poreikis psichikos ligomis sergantiems asmenimis Lietuvoje yra mažai tyrinėta sritis. Siekiant pagerinti psichikos ligomis sergančių asmenų gyvenimo kokybę, labai svarbu atlikti taikomuosius tyrimus, siekiant atskleisti minėtų asmenų užimtumo paslaugų poreikį ir teikimą X gydymo įstaigoje ir, atsižvelgiant į tyrimo rezultatus, koreguoti užimtumo paslaugų teikimą atliepant psichiatrijos pacientų poreikiams.

Tyrimo objektas – užimtumo paslaugos psichiatrijos pacientams.

Tyrimo tikslas – atskleisti užimtumo paslaugų teikimo ypatumus psichiatrijos pacientams.

Tyrimo uždaviniai:

1. Apibūdinti užimtumo paslaugų formas ir jų taikymą psichiatrijos pacientams.
2. Nustatyti X psichiatrijos ligoninės pacientų požiūrį į galimybes pasirinkti užimtumo veiklas, jų dalyvavimo užimtumo veiklose motyvus, dažnumą ir trukmę.

Tyrimo metodai. *Teoriniai* – mokslinės literatūros ir dokumentų analizė. *Empiriniai* – anketinė apklausa. *Statistiniai* – programos Microsoft Exel ir SPSS. 20.0.

1. Užimtumo formos ir jų taikymo galimybės psichiatrijos pacientams

Vienas iš būdų padėti asmenims sėkmingai prisitaikyti aplinkoje jausti pasitenkinimą gyvenimu yra užimtumo organizavimas, kuris psichikos ligomis sergantiems asmenims padeda sėkmingai integruotis į visuomenę. Veikla yra veikimas, darbas ar užduočių atlikimas, kurios metu reiškiami jausmai, emocijos, mokomasi suprasti veiklos partnerius, elgesio modelių ir disciplinos. Veikla kelia statusą, skatina fizinį vystymąsi ir nervinę raumenų kontrolę, stimuliuoja intelekto augimą. Anot R. Brijūnaitės (2007) veikla yra: 1) mokymosi instrumentas – vysto įgūdžius ir žinias, kompetenciją ir mokėjimą, 2) atlikimo ir socialinė vertybė, 3) darbo vertybė – patenkina pasitikėjimo, orientacijos į tikslą ir produktyvumo poreikius, 4) galimybė išreikšti ir tyrinėti jausmus, 5) stimulo, aktyvumo ir energijos prielaida. Įgūdžių, reikalingų adekvačiam socialiniam funkcionavimui, išmokstama būtent per veiklą. K. Rūdytė ir kt. (2013) teigia, kad dalyvaujant užimtumo veiklose atsiranda galimybė „atrasti“ save, didinti savivertę, pakeisti tarpusavio santykius.

Užimtumo veiklą asmuo gali pasirinkti pats arba jam parinkti socialinis darbuotojas. Anot O. Petronienės, J. Pažerienės (2013) užimtumo veiklą pasirenka pats žmogus pagal savo norą, gebėjimą, galimybes. Autorės pažymi, kad psichikos negalią ir intelekto sutrikimų turinčiam asmeniui pasirinkti veiklą yra per sunku, dėl to reikalinga visuomenės, institucijų, teikiančių socialines paslaugas socialinių darbuotojų pagalba. Socialiniam darbuotojui, parenkant užimtumo veiklas, reikia atsižvelgti į šiuos dalykus: 1) *kliento interesus ir poreikius*, 2) *konkretaus kliento galimybės atlikti veiklos užduotis*, 3) *kliento motyvacija ir pasirengimas atlikti veiklą*, 4) *kliento pagalbos sistemos ir bendruo-*

menės galimybės suprasti ir remti atliekamą veiklą. Socialinių darbuotojų veikla turi būti kūrybiška ir pritaikyta konkrečiam kliento poreikiui. Būtent kūrybiška veikla gali būti veiksminga priemonė padėti psichiatrijos klientams.

Pažymėtina, kad ilgesnį laiką besigydančių asmenų įgūdžiai susilpnėja arba visai gali išnykti. Todėl siekiant gyvenimo įgūdžius išlaikyti ar įgyti naujų, būtina plėtoti daug įvairių užimtumo veiklų formų. R. Brijūnaitė (2007) veiklas skirsto: užduočių atlikimo veikla, socialinė veikla, bendravimosi ir dalijimosi veikla, psichoterapinė veikla. *Užduočių atlikimo veikla*. Bendras tikslas šių veiklų yra pagerinti kasdienio gyvenimo, darbo ir užduočių atlikimo gebėjimus. Užduočių atlikimo veiklų formos gali būti įvairios: maisto galinimas, kompiuterinio raštingumo ugdymas ir kt. *Gaminant maistą* yra ugdomi: užduočių atlikimo, savarankiškumo, tvarkingumo, darbo planavimo, instrukcijų laikymosi įgūdžiai. *Kompiuterinio raštingumo ugdymo veikla* yra naudinga asmenims, nes padeda lavinti rankų smulkiają motoriką bei toleruoti ilgesnį sėdėjimą. Dirbant kompiuteriu psichiatrijos pacientai mokosi ilgesnį laiką koncentruoti dėmesį, laikytis instrukcijų, atlikti užduotis, toleruoti nesėkmes. *Užsiimant sodininkyste* įgyjami lavinami tokie įgūdžiai kaip raštingumo ir skaičiavimo, nes sodinant reikia žymėti ką pasodinai ir skaičiuoti sodinant atstumą. Pažymėtina, kad asmenys užsiimdami sodininkyste gali patirti emocinį pasitenkinimą nuimant derlių, didinamas atsakomybės jausmas bei pasitikėjimas savimi.

R. Brijūnaitė (2007) pažymi, kad *socialinės veiklos* tikslas yra suteikti klientams pasitenkinimą ir lavinti laisvalaikio praleidimo gebėjimus. Laisvalaikis apibūdinamas kaip laisvas laikas nuo būtinų užsiėmimų, kuris skirtas asmeniniams poreikiams tenkinti, taip pat plėsti žinias, lavintis bei dvasiškai tobulėti. Pažymėtina, kad laisvalaikio praleidimo būdai kiekvieno asmens individuali pasirinkimo teisė, kuria asmuo išreiškia savo valią, taip atskleidamas savo vertybes ir parodomas bendrą vidinę kultūrą. Laisvalaikio veiklos gali būti įvairios: rankdarbių, fizinio aktyvumo ir kt. *Rankdarbių veikla* yra efektyvus būdas kovoti su stresu, nes kuriant rankdarbį mintys paprastai nurimsta, mąstymas tampa aiškesnis, nuoseklesnis. O.Petronienė, J. Pažėrienė (2013) pažymi, kad organizuojant neįgaliems asmenims įvairius rankdarbių užsiėmimus, suteikiama galimybė patiems kurti, bei taip išreikšti ir puoselėti kūrybiškumą, lavinti darbo su medžiu ar molio įgūdžius ir kt. Asmenys dalyvaujantys rankdarbių veiklose ugdo kūrybiškumą, o atliktas darbas sukelia estetinį pasigerėjimą, bei visas veiklos procesas skatina nusiramimą. *Fizinio aktyvumo veikla* laisvalaikiu atskleidžia naujų ugdomųjų vertybių turinį, praturtina asmenybės saviraišką, kuria naujas elgesio ir bendravimo formas bei tobulina judesių kultūrą (Gudžinskienė ir kt. 2012). Anot S. Saudargienės ir kt. (2008) fizinė mankšta padidina ligonių fizinį pajėgumą, darbingumą bei palengvina prisitaikymą prie aplinkos ir stresų. Žaidimas yra vieno ar kelių žmonių laisvalaikio leidimo būdas, kuris turi apibrėžtą tikslą bei taisykles. Žaidimai atlieka daug funkcijų: motyvacijos, aktyvavimo, socialinę, kūrybinę, atsipalaidavimo, pažinimo, įsiminimo, judėjimo, diagnostinę ir terapinę (Dvoráková, 2007). *Bendravimo ir dalijimosi veikla*. Anot R. Brijūnaitės (2007), jei kitų rūšių veikla gali būti tiek individuali, tiek grupinė, tai bendravimosi ir dalijimosi veikla yra tik grupinė.

Savipagalbos grupė. Savipagalbos grupė yra paremta bendru išgyvenimu, krize, iššūkiu ir remiasi susibūrusių asmenų atviru bendravimu (Šinkūnienė, 2010). Savipagalbos

grupei išskiriamos šios būdingos savybės: narystė, konfidencialumas, atvirumas, veiklus dalyvavimas ir pagarba (Šinkūnienė, 2010). A. Bartkevičienė ir kt. (2010) pažymi, kad grupė gali taip pat padėti susitaikyti ir su nepakeičiamais gyvenimo įvykiais. Galima teigti, kad asmeniui yra reikšminga dalyvauti savipagalbos grupėje, nes turint įvairių problemų, kurios trukdo asmeniui pilnavertiškai gyventi, savipagalbos grupių padedamas, asmuo gali išmokti kitokio elgesio, ugdyti bendravimo įgūdžius bei jaustis reikalingu.

Socialinių įgūdžių lavinimo veikla. Socialiniai įgūdžiai yra siejami su gebėjimu užmegzti ryšius ir palankių tarpasmeninių santykių palaikymu (Gudžinskienė, Barkauskaitė-Lukšienė, 2013). Socialinių įgūdžių lavinimo veiklos metu, klientai yra nuosekliai mokomi socialinio elgesio. Socialinių įgūdžių ugdymas padeda lengviau užmegzti ir išlaikyti tarpasmeninius santykius, išsakyti savo jausmus, paprašyti pagalbos, veiksmingai spręsti konfliktines situacijas, apginti savo nuomonę, atsispirti neigiamiems poveikiams ir kt.

Psichoterapinė veikla padeda pažinti save, spręsti problemas bei skatina pozityvų mąstymą. Labiausiai paplitę psichoterapinės veiklos yra dailės, muzikos ir biblioterapija. *Dailės terapija* gali būti taikoma individualiai arba grupėms. O. Petronienė, J. Pažėrienė (2013) pabrėžia, kad tai metodas kuriam nereikia specialių meninių gebėjimų, svarbus kūrybinis procesas, kuris pagal poreikius gali būti ugdomas, gydomas, atpalaiduojamas. Psichikos sveikatos lavinimas per piešimą, skatina pasitikėjimą savimi, lavina kūrybišką mąstymą, gerina bendravimo ir dėmesio sutelkimo įgūdžius, padeda asmeniui išreikšti savo mintis, jausmus bei įveikti vidinius išgyvenimus. *Muzikos terapija* daro emocinį poveikį žmogui. Pasak D. Starkšienės (2013), muzika leidžia jausmais suvokti vieni kitus, o muzikinė (meninė) kūryba, skatindama žmogaus saviraišką, ne tik ugdo asmenybę, bet lavina tarpusavio bendravimo įgūdžius, praturtina savo ir kito gyvenimą dvasinėmis vertybėmis bei padeda integruotis ir adaptuotis visuomenėje. Jos dėka asmuo atsipalaiduoja, patiria teigiamų emocijų bei pagerina savo gyvenimo kokybę. *Biblioterapijos veikla* yra veiksminga gydant asmens emocinius, psichologinius sutrikimus, išgyvenimus, praradimus, nesėkmes ar traumas, nes tik skaitymas stiprina žmogaus jėgas, žadina viltį, atitraukia nuo blogų minčių bei palengvina adaptaciją. M. H. Abdullah (2002) pastebi, kad biblioterapija yra literatūros priemonės taikymas, siekiant padėti asmenims susidoroti su emocinėmis problemomis, psichinėmis ligomis ar pokyčiais, įveikti sunkumus, suprasti save bei formuoti teigiamą požiūrį į save ir aplinką.

Taigi, asmenys, sergantys psichikos ligomis, dalyvaudami užimtumo užsiėmimuose ugdo saviraišką, realizuoja save, bendrauja tarpusavyje, padeda vienas kitam, patiria teigiamų emocijų, ugdomi ir plėtoja kūrybinius gebėjimus. Veikla asmeniui yra daugiau reikšminga ir prasminga, jei jis gali veiklą pasirinkti, nes taip sudaromos sąlygos realizuoti savo gabumus ir patenkinti poreikius. Dalyvaudami užimtumo veikloje asmenys patiria malonumą ir tikslingai praleidžia laiką.

2. Tyrimo metodika

Tyrimo imtis. Tyrimo imtis pasirinkta tikslinė kriterinė. Bendradarbiaujant su ištaigos medicinos personalu, buvo atrinkta 190 tiriamųjų pagal šiuos kriterijus: 1) asmuo gydomas X psichiatrijos ligoninėje; 2) asmens psichikos liga yra remisijos stadijos; 3)

asmuo gali savarankiškai atsakyti į anketos klausimus. Tyrime sutiko dalyvauti 190 asmenų, kurie atitiko šiuos kriterijus. *Tyrimo imtis* nustatyta remiantis V. I. Paniotto formule (Kardelis, 2002); kur: n – imties dydis (reikiamas apklausti asmenų skaičius); Δ – imties paklaidos dydis (socialinių mokslų tyrimuose standartinė paklaida laikoma 5 %, kurią gauname su 0,95 tikimybe). N – populiacijos dydis (X psichiatrijos ligoninėje 190 besigydančių asmenų, kurie atitinka pasirinktus kriterijus). Nustatyta, kad tyrime privalu apklausti ne mažiau, kaip 129 tiriamuosius, siekiant, kad gauti duomenys būtų reprezentatyvūs. Iš pateiktų 190 anketų, grąžintos 176 tinkamai užpildytos anketos. Galima teigti, kad atlikto tyrimo rezultatai yra tikslūs. Tyrimo laikas – 2015 m. sausio mėn.

Tyrimo metodai ir tyrimo organizavimas. Siekiant nustatyti X psichiatrijos ligoninės pacientų požiūrį į galimybes pasirinkti užimtumo veiklas, jų dalyvavimo užimtumo veiklose motyvus, dažnumą ir trukmę buvo atliktas kiekybinis tyrimas, naudojant apklausos raštu metodą (instrumentas anketa). Šiame straipsnyje aptariamas tik vienas anketos klausimų blokas, susijęs su asmenų dalyvavimu užimtumo veiklose: asmenų informuotumas apie užimtumo teikiamas paslaugas, dalyviams/nedalyvavimas užimtumo veiklose priežastys ir dalyvavimo užimtumo veiklose dažnumas ir trukmė.

Tyrimas buvo vykdomas iš anksto suderinus tyrimo atlikimo galimybes su įstaigos administracija ir gavus įstaigos vadovo sutikimą. Tiriamieji anketas pildė mažose grupėse (iki 4 tiriamųjų) užimtumo kambariuose, dalyvaujant vienam iš tyrėjų.

Gauti tyrimo duomenys buvo apdorojami naudojant SPSS 20.0 (Statistical package For Social Science) programą. Duomenų analizei taikoma aprašomoji statistika, Chi kvadrato kriterijus, siekiant nustatyti statistiškai reikšmingas skirtumas tarp požymių: psichikos ligomis sergančių asmenų informuotumas apie užimtumo paslaugas, kurios yra teikiamos X ligoninėje, jų pomėgius ir interesus atitinkančių užimtumo veiklų pasiūla bei dalyvavimas ligoninės organizuojamose užimtumo veiklose. Vykdamas empirinį tyrimą buvo laikomasi tyrimo etikos principų, tokių kaip: savanoriškumas, tiriamųjų konfidencialumo ir anonimiškumo užtikrinimas, žalos respondentams vengimas užtikrinant, kad tyrimas nesukels neigiamos įtakos jų sveikatai.

3. Tyrimo rezultatų analizė

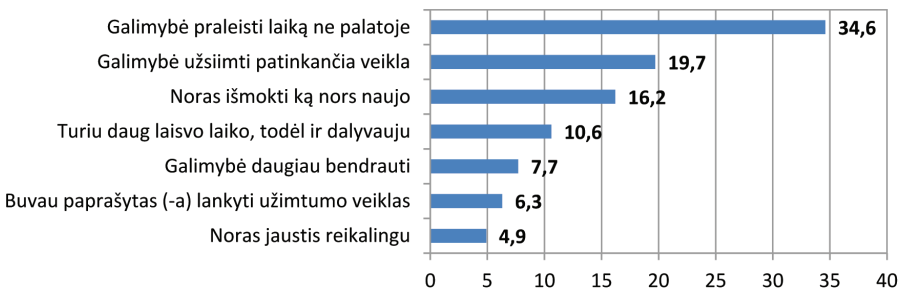
Užimtumo paslaugų pasirinkimo galimybės psichiatrijos ligoninės pacientams. Kiekvienam asmeniui turi būti sudaryta galimybė gyventi kuo pilnavertiškesnį gyvenimą. LR Psichikos sveikatos priežiūros įstatymo 3 skyrius 10 straipsnis nurodo, kad pacientai turi teisę: „užsiimti mėgstama veikla, kuri atitiktų jų socialinę padėtį ir kultūros lygį, padėtų reabilitacijai ir jų grįžimui į visuomenę“. Atsižvelgiant į minėtą įstatymą, X psichiatrijos ligoninės socialiniai darbuotojai turėtų sudaryti sąlygas pacientams pagal jų galimybes rinktis, įsitraukti ir dalyvauti užimtumo veiklose. Kad asmuo dalyvautų užimtumo veiklose, jis pirmiausia turi būti apie jas informuotas. Tyrimo metu tiriamųjų buvo klausama apie jų informuotumą apie X ligoninėje teikiamas užimtumo paslaugas.

Tyrimu nustatyta, kad dauguma (82,4 proc.) tiriamųjų yra informuoti apie X psichiatrijos ligoninėje teikiamas užimtumo paslaugas. Galima teigti, kad socialiniai darbuoto-

jai laikosi Psychosocialinės reabilitacijos skyriaus nuostatų, kurios skelbia, kad socialinis darbuotojas turi informuoti asmenį apie teikiamas užimtumo paslaugas per savaitę laiko nuo atvykimo datos arba, kol praeis ūmus periodas (X ligoninės Psychosocialinės reabilitacijos skyriaus nuostatai, 2013). Mažiau nei dešimtadalis (5,7 proc.) tiriamųjų nėra informuoti apie ligoninėje teikiamas užimtumo paslaugas. Galima daryti prielaidą, kad kartais tiriamieji nėra laiku informuoti apie teikiamas užimtumo paslaugas, dėl žmogų resursų išteklių ar užsitęsios asmens ūmios ligos būklės. Visai nesidomi teikiama užimtumo paslaugomis daugiau nei dešimtadalis (11,9 proc.) tiriamųjų.

Kiekvienam asmeniui, besigydančiam X psichiatrijos ligoninėje turi būti sudaryta galimybė dalyvauti užimtumo veikloje, nes veikla suteikia gyvenimui didesnę prasmę. Rūdytė ir kt. (2013) pabrėžia, jog socialinis dalyvavimas neatskiriamas nuo paties asmens aktyvumo, kuriamo pasitelkiant vidinius ir išorinius resursus, siekiant individualizacijos ir saviraiškos galimybių plėtros. Dalyvavimas veikloje ne tik ugdo bendravimo su kitais asmenimis įgūdžius, bet ir skatina asmenų savarankiškumą, o tai leidžia psichikos ligomis sergantiems asmenims mažiau priklausyti nuo aplinkinių. Tyrimo dalyvių buvo klausama ar jie dalyvauja ligoninės organizuojamuose užimtumo veiklose. Tyrimu nustatyta, kad, dauguma (80,7 proc.) tiriamųjų dalyvauja X ligoninėje organizuojamose užimtumo veiklose. Tiriamieji pažymėjo, kad dalyvaujant užimtumo veiklose jie siekia pagerinti savo gyvenimo kokybę. Mažiau nei penktadalis (19,3 proc.) tiriamųjų nedalyvavo užimtumo veiklose tyrimo metu, tačiau iš jų 5,7 proc. tiriamųjų norėtų dalyvauti užimtumo veiklose. Nustatytas statistiškai labai reikšmingas skirtumas tarp tiriamųjų dalyvaujančių užimtumo veiklose ir nedalyvaujančių jose informuotumo ($\chi^2 = 74,156$; $df=6$; $p < 0,0001$). Tiriamieji, kurie nebuvo informuoti apie teikiamas užimtumo paslaugas ligoninėje dažniau teigė, kad nedalyvauja, bet norėtų dalyvauti organizuojamose užimtumo veiklose. Taip pat nustatytas statistiškai labai reikšmingas skirtumas tarp tiriamųjų nedalyvaujančių užimtumo veiklose jų teigimo, kad nėra siūloma jų pomėgius ir interesus atitinkančių užimtumo veiklų.

Kadangi dauguma tiriamųjų dalyvauja užimtumo veiklose, todėl jų buvo prašoma pareikšti nuomonę, apie priežastis paskatinusias juos lankyti užimtumo veiklas (1 pav.).

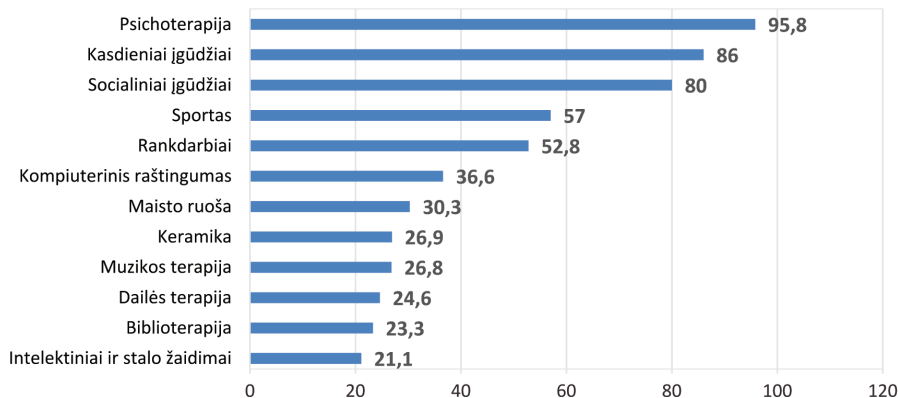

1 pav. Tiriamųjų dalyvavimo užimtumo veiklose priežastys, procentai

Fig. 1. The reasons of the participation in the employment activities

Tyrimu nustatyta, jog daugiau kaip trečdalis (34,6 proc.) tiriamųjų lanko užimtumo veiklas, nes turi galimybę praleisti laiką ne palatoje. Galima daryti prielaidą, kad tiriamieji renkasi užimtumo veiklas, kaip vieną iš alternatyvų siekdami pakeisti aplinką. Beveik penktadalis (19,7 proc.) tiriamųjų nurodė, kad gali užsiimti patinkančia užimtumo veikla. Šeštadalis (16,2 proc.) tiriamųjų nurodė, kad nori išmokti ką nors naujo. O. Petronienė, J. Pažerienė (2013) pažymi, kad asmuo, dalyvaudamas užimtumo veiklose, gali įgyti naujų įgūdžių, realizuoti savo gebėjimus ir taip atrasdamas gyvenimo prasmę, tampa labiau atsakingas, pasitikintis savimi, įgyja teigiamos patirties ir patiria teigiamų emocijų. Kiek daugiau kaip dešimtadalis (10,6 proc.) tiriamųjų nurodė, kad turi daug laisvo laiko, todėl ir dalyvauja užimtumo veiklose. Mažiau nei dešimtadalis (7,7 proc.) tiriamųjų motyvą dalyvauti užimtumo veiklose įvardija galimybę bendrauti su kitais asmenimis. Nedidelė dalis (6,3 proc.) tiriamųjų dalyvauja užimtumo veiklose, nes buvo paskatinti socialinių darbuotojų dalyvauti užimtumo veiklose. 4,9 proc. tiriamųjų nurodė, kad dalyvauja užimtumo veiklose, nes nori jaustis reikalingais. Galima teigti, kad psichiatrijos ligoninėse besigydantiems asmenims yra reikšminga dalyvauti užimtumo veiklose, nes jose dalyvaudami asmenys gali pakeisti aplinką, užsiimti patinkančia veikla, bendrauti su kitais asmenimis ir taip pasijausti reikalingais.

Veikla padeda tobulinti socialinio funkcionavimo įgūdžius, todėl dalyvauti užimtumo veiklose svarbu kiekvienam psichikos liga sergančiam asmeniui. Tyrimo dalyvių buvo paprašyta, nurodyti, kokiose užimtumo veiklose jie dalyvauja (2 pav.).

2 pav. Tiriamųjų dalyvavimas pasirinktose užimtumo veiklose, procentai

Fig. 2. The participation in the employment activities

Tyrimu atskleista, kad dauguma (95,8 proc.) tiriamųjų nurodė dalyvaujantys psichoterapijos užsiėmimuose. Daugiau kaip ketvirtadalis (26,8) tiriamųjų dalyvauja muzikos ir kiek mažiau kaip ketvirtadalis (24,6) tiriamųjų dalyvauja dailės terapijos užsiėmimuose. Pažymėtina, kad muzikos ir dailės terapijos yra naudojamos siekiant sumažinti stresą, nerimą bei išlaisvinti asmenų kūrybinius gebėjimus. Šios terapijos padeda asmeniui atsipalaiduoti, išreikšti savo mintis ir jausmus bei įveikti vidinius

išgyvenimus bei pagerina jų gyvenimo kokybę. Mažiau nei ketvirtadalis (23,3 proc.) tiriamųjų dalyvauja biblioterapijoje. Pažymėtina, kad gydymas biblioterapija padeda asmeniui suprasti save bei formuoti teigiamą požiūrį į save ir aplinką, įveikti kylančius sunkumus. Kasdienių įgūdžių ugdymo užsiėmimuose dalyvauja 86 proc., o socialinių įgūdžių lavinimo veikloje dalyvauja 80 proc. tyrime dalyvavusių asmenų. Socialinių įgūdžių lavinimasis, tikėtina, pagerins tiriamųjų integraciją į visuomenę. Daugiau kaip pusė (57 proc.) tiriamųjų dalyvauja fizinio lavinimo (sporto) veikloje. V. Gudžinskienė ir kt. (2012) teigia, kad aktyvi fizinė veikla laisvalaikiu, tobulina judesių kultūrą bei gali atskleisti naujų ugdomųjų vertybių turinį taip praturtindama asmenybės saviraišką ir sukurdama naujas elgsenos ir bendravimo formas. Pažymėtina, kad tarp tyrime dalyvavusių vyrų populiarūs pratimai su svarmenimis. Rankdarbių veikloje dalyvauja 52,8 proc. tiriamųjų, iš jų daugiau kaip dešimtadalis (30,3 proc.) tiriamųjų, nurodė dalyvaujantys pynimo veikloje. Daugiau nei dešimtadalis (12,6 proc.) tiriamųjų dalyvauja vilnos vėlimo veikloje. Darbo su oda užsiėmimuose dalyvauja 9,9 proc. tiriamųjų. Akivaizdu, kad vilnos vėlimas ir darbas su oda nėra populiariausia veikla tarp tiriamųjų. Galima daryti prielaidą, kad asmenims dėl ligos yra sunku ilgesniam laikui susikaupti, o minėtos veiklos reikalauja kruopštumo ir kūrybingumo. Daugiau kaip trečdalis (36,6 proc.) tiriamųjų dalyvauja kompiuterinio raštingumo užsiėmimuose, kurie psichikos negalę turintiems asmenims padeda lavintis rankų smulkiąją motoriką, ugdo jų gebėjimą ilgesnį laiką koncentruoti dėmesį, laikytis instrukcijų, nuosekliai atlikti užduotis, toleruoti nesėkmes ir ilgesnį sėdėjimą (buvimą vienoje vietoje). Pažymėtina, kad beveik trečdalis (30,3 proc.) tiriamųjų nurodė, jog iš kasdienės veiklos įgūdžių lavinimo veiklos jie labiausiai mėgsta ir dažniausiai gamina maistą. Daugiau kaip ketvirtadalis (26,9 proc.) tiriamųjų dalyvauja keramikos veikloje, daugiau kaip penktadalis (21,1proc.) – intelektinių ir stalo žaidimų užimtumo grupėse. Pažymėtina, kad psichikos ligomis sergantys asmenys labai entuziastingai dalyvauja įvairiuose žaidimuose, lavinančiuose intelektą: sprendžia šaradas, kryžiažodžius, žaidžia tokius žaidimus, kaip bingo, šaškės, šachmatai bei kitus stalo žaidimus. Taigi per žaidimą asmuo gali įgyti naujų įgūdžių, sumažinti įtampą, atsipalaiduoti, patirti džiaugsmą. Galima teigti, kad populiariausios laisvalaikio užimtumo veiklos yra psichoterapija (muzikos, dailės terapijos, biblioterapija ir kt.), kasdienių ir socialinių įgūdžių lavinimas, sporto užsiėmimai, kompiuterinis raštingumas. Taigi, asmenys ištraukdami į veiklą gali atkurti arba įgyti naujų įgūdžių, padidinti pasitikėjimą savimi taip sustiprinant savo silpnąsias puses ir įprasmint save kaip asmenybę.

Dalyvavimas užimtumo veikloje, laiko atžvilgiu turi būti suderintas su psichine asmens galia. Tiriamųjų buvo teirautasi, kiek laiko per dieną jie dalyvauja užimtumo veikloje. Tyrimu nustatyta, kad daugiau kaip trečdalis (35,2 proc.) tiriamųjų užimtumo veikloje dalyvauja tik iki 1,5 valandos per dieną, trečdalis (33,1 proc.) tiriamųjų – nuo 1,5–2 valandų per dieną, kiek daugiau nei penktadalis (20,4 proc.) – nuo 2–3 valandų per dieną, daugiau kaip dešimtadalis (11,3 proc.) tiriamųjų – 3 valandas ir daugiau per dieną. Taigi, tik maža dalis tiriamųjų yra linkę ilgiau dalyvauti užimtumo veiklose. Galima daryti prielaidą, kad nuo asmens sveikatos būklės priklauso, kiek minėtas asmuo skirs per dieną laiko dalyvauti užimtumo veikloje. Svarbu paminėti, kad LR Psichikos

sveikatos priežiūros įstatymo 3 skyrius 9 straipsnis skelbia, kad: „darbo veikla turi būti kontroliuojama psichiatro“. Akcentuotina, kad ne tik gydytojas turi stebėti ir vertinti asmens sveikatą, bet ir socialinis darbuotojas turi užimtumo veiklą metu atsižvelgti į tą laiko tarpą, per kurį asmuo nepablogintų savo sveikatos būklės. Pažymėtina, kad asmenys, kurie sunkiau sukonzentruoja dėmesį į veiklą ir stengiasi ilgiau išbūti užimtumo veikloje nei leidžia asmens sveikatos būklė, jų sveikata kartais pablogėja pvz.: nuolatinis vaikščiojimas, suirzusi nuotaika, užsisklendimas ir t.t. Todėl socialinis darbuotojas turi stebėti asmenį ir leisti jam dalyvauti užimtumo veikloje tiek laiko, kiek pats asmuo nori t.y. per jam skirtą laiką dalyvauti užimtumo veikloje.

Tyrimu nustatyta, kad dalis tiriamųjų nedalyvauja X psichiatrijos ligoninės organizuojamose užimtumo veiklose. Todėl tyrimo metu buvo teirautasi, kokios priežastys trukdo jiems įsitraukti į organizuojamas užimtumo veiklas. Tyrimu atskleista, kad mažiau nei trečdalis (30,6 proc.) iš nedalyvaujančių užimtumo veiklose tiriamųjų nurodė, kad jog į užimtumo veiklas trukdo įsitraukti silpna sveikata. L. Gustainienė, A. Kerpaitė (2012) teigia, kad asmenis dažnai kamuoja nuovargis, distresas, neigiamos emocijos, atsiranda miego sutrikimų, siaurėja interesai, mažėja savigarba, kyla kaltės ar bevertiškumo jausmai, pablogėja problemų įveikos įgūdžiai, keičiasi šeimos funkcijos, reikalaujama daugiau paramos. Daugiau kaip ketvirtadalis (26,4 proc.) tiriamųjų nurodė, jog jiems neįdomu dalyvauti užimtumo veikloje. Panašus skaičius tiriamųjų teigė, kad neturi motyvacijos dalyvauti užimtumo veikloje. Veiklos, kurios neatitinka asmens interesus nemotyvuoja tiriamųjų dalyvauti užimtumo veiklose. Beveik penktadalis (19,4 proc.) tiriamųjų teigė, kad niekas nepaskatina jų dalyvauti užimtumo veikloje. Kai asmeniui trūksta vidinės motyvacijos dalyvauti užimtumo veikloje, tuomet svarbu, kad dalyvavimui jį paskatintų jo supanti aplinka. Daugiau kaip dešimtadalis (12,5 proc.) tiriamųjų nurodė, jog nėra pomėgius ir interesus atitinkančių užimtumo veiklų. Mažiau nei dešimtadalis (8,3 proc.) tiriamųjų teigė, jog neturi laiko dalyvauti užimtumo veikloje. Rūdytė ir kt. (2013) teigia, jog galimybės tenkinti užimtumo poreikį priklauso ne tik nuo pačių asmenų aktyvumo, bet ir nuo organizuojamų užimtumo veiklų pasiūlos atitikimo jų poreikiams. Galima teigti, kad dar yra rezervų užimtumo veiklas organizuojant atsižvelgiant į individualius asmenų poreikius, ir, atsižvelgiant į juos siūlant jų pomėgius ir interesus atitinkančias veiklas. Pažymėtina, kad tyrime dalyvavę asmenys pareiškė norą dalyvauti savipagalbos grupėje mokytis tinkamo ir visuomenei priimtino elgesio, ugdytis bendravimo įgūdžius, spręsti jiems iškylančias aktualias problemas, kurios trukdo jiems pilnavertiškai gyventi ir jaustis reikalingais.

Išvados

Psichiatrijos pacientams tikslinga taikyti psichoterapinę, socialinių ir kasdinių įgūdžių lavinimo, užduočių atlikimo, maisto gaminimo, kompiuterinio raštingumo ugdymo, sodininkystės, socialinę, bendravimo ir dalijimosi, fizinio aktyvumo, žaidimų, įvairios rankdarbių, muzikos, dailės, biblioterapijos ir kitas veiklas. Užimtumo paslaugų pagalba yra ugdomi psichiatrijos pacientų darbiniai, buitiniai, laisvalaikio įgūdžiai tikslu sumažinti kliūtis psichiatrijos pacientams sėkmingai integruojantis į visuomenę.

Empiriniu tyrimu nustatyta, kad dauguma asmenų besigydančių X psichiatrijos ligoninėje yra informuoti apie ligoninėje teikiamas užimtumo paslaugas ir jose dalyvauja. Daugiausia tiriamųjų dalyvauja psichoterapijos, kasdienių ir socialinių įgūdžių ugdymo, sporto, kompiuterinio raštingumo, keramikos, maisto ruošos užsiėmimuose, kuriuos gali savarankiškai pasirinkti ir apsispręsti kiek kartų per savaitę jose lankysis ir kiek laiko užimtumo veiklai skirs. Asmenys, kurie nedalyvauja užimtumo veiklose, vieną iš pagrindinių priežasčių įvardija silpną sveikatą, todėl ligoninės administracijai ir socialiniams darbuotojams tikslinga pagalvoti apie užimtumo paslaugų modifikavimo ir jų teikimo galimybę prastesnės sveikatos pacientams. Tikslinga socialiniams darbuotojams aiškintis psichiatrijos pacientų pomėgius ir interesus bei, atsižvelgiant į jų pomėgius ir interesus, lanksčiau organizuoti užimtumo veiklas.

LITERATŪRA

- Abdullah, M.H. (2002). *What is bibliotherapy?* Prieiga per internetą: <http://www.indiana.edu/~reading/ieo/digests/d177.html>.
- Bartkevičienė, A., Žąsytė, D., Bubnys, R. (2010). Socialinės paramos koncepcijos kompleksiskumo diskursas įkalinimo institucijose. *Profesinės studijos: teorija ir praktika: mokslinių straipsnių žurnalas*, 7, 45-54.
- Brijūnaitė, R. (2007). *Užimtumo terapija psichikos sutrikimų turintiems asmenims: Metodinė rekomendacija*. Vilnius.
- Coppock, V., Dunn, B. (2010). *Understanding social work and mental health*. London: Sage.
- Dvoráková, D. (2007). *Spiele im Deutschunterricht*. Diplomarbeit. Brunn. Prieiga per internetą: http://is.muni.cz/th/79404/pdf_m/diplom._prace.pdf.
- Gudžinskienė, V. ir Barkauskaitė-Lukšienė, Ž. (2013). Nuteistųjų vaikinių socialinių įgūdžių reikšmės subjektyvus vertinimas ir jų požiūris į socialinių įgūdžių ugdymą patalpos namuose. *Socialinis darbas: mokslu darbai*, 12 (2), 284-297.
- Gudžinskienė, V., Armonienė, J., Pocevičius, A. (2012). Fizinis aktyvumas kaip vienas sveikatą lemiančių veiksnių. *Pedagogika: mokslu darbai*, 105, 86-93.
- Gustainienė, L. ir Kerpaitė, A. (2012). Sergančiųjų depresija ir cukriniu diabetu asmenybės savybių ir pozityvaus požiūrio į ligą sąsajos. *Tiltai*, 3(60), 127-146.
- Gumbrevičiūtė-Kuzminskienė, D. (2009). *Diskriminacija*. Vilnius.
- Hnilica, K. (2011). Discrimination and subjective well-being: protective influences of membership an a discriminated category. *Public Health*, 19 (1), 3-6.
- Ilic, M., Reinecke, J., Bohner, G., Röttgers, H-O., Beblo, T., Driessen, M., Frommberger, U., Corrigan, P.W., (2012). Protecting self-esteem from stigma: a test of different strategies for coping with the stigma of mental illness. *International Journal of Social Psychiatry*, 58(3), 246-257.
- Kardelis, K. (2002). *Mokslinių tyrimų metodologija ir metodai*. Kaunas: Judex.
- Kreivienė, B. ir Vaičiulienė, J. (2013). Žmonių su psichine negalia gyvenimo kokybė. *Sveikatos mokslai*, 23 (1), 47-52.
- Okunevičiūtė-Neveauskienė, L. (2011). Diskriminacijos apraiškos: aktuali būklė bei tendencijos antidiskriminacijos srityje Lietuvoje. *Filosofija. Sociologija*, 22 (2), 115-128.
- Petronienė, O. ir Pažerienė, J. (2013). Sutrikusio intelekto ir psichinės negalios globotinių užimtumas: Jasiuliškių socialinės globos namų atvejo analizė. *Socialinio darbo tyrimai ir aktualijos*, 2 (13), 128-151.
- Rūdytė, K., Tamosinaitė, I., Ramonaitė, V. (2013). Asmenų turinčių fizinę

- negalią, dalyvavimo užimtumo veiklose subjektyvus vertinimas. *Profesinės studijos: teorija ir praktika*, 14, 101-108.
- Saudargienė, S., Podlipskytė, A., Varoneckas, G. (2008). Fizinės mankštos poveikis sergančiųjų depresija širdies ir kraujagyslių funkcinėi būklei, miego ir gyvenimo kokybei. *Sveikatos mokslai*, 5(18), 1880-1886.
- Schomerus, G., Schwahn, C., Holzinger, A., Corrigan, P.W., Grabe, H.J., Carta, M.G., Angermeyer, M.C. (2012). Evolution of public attitudes about mental illness: a systematic review and meta-analysis. *Acta Psychiatrica Scandinavica*, 125(6):440-452. doi: 10.1111/j.1600-0447.
- Strakšienė, D. (2013). *Regėjimo negalę turinčių asmenų socialinės integracijos aktyvinimo galimybės kolektyvine muzikine / chorine veikla*. Meno terapija: realijos ir perspektyvos. Tarptautinės mokslinės konferencijos medžiaga. Šiauliai, 76-80.
- Šinkūnienė, J. R. (2010). *Socialinis darbas. Profesinė veikla, metodai ir klientai: vadovėlis*. Vilnius: Mykolo Romerio universitetas.
- Šinkūnienė, J. R. (2011). Kūrybiškumo aspektai socialiniame darbe. *Socialinis darbas*, 10(1), 63–70.
- Šumskienė, E. ir Mataitytė-Diržienė, J. (2013). *Nuo mitų prie tikrovės: psichikos sveikatos vaizdavimas žiniasklaidos priemonėse*. Metodinė priemonė. Vilnius: Vilniaus universitetas.
- X ligoninės Psichosocialinės reabilitacijos skyriaus nuostatai, 2013.

THE PROVISION OF ENGAGEMENT SERVICES FOR PSYCHIATRIC PATIENTS

Prof. Dr. Vida Gudžinskienė

Aušra Driskienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary

Engagement services for persons with mental illnesses improve the quality of their life, social participation and assists their integration in society. Engagement activities provide an opportunity for the persons to change their environment and to engage in their favourite activity. The purpose of the article is to reveal the provision of engagement services for psychiatry patients. The study tasks are: 1) to describe the forms of engagement services and the potential for their application to psychiatric patients; 2) to establish what possibilities to choose engagement activities have been created for the patients, their participation in engagement activities, motivations, frequency and duration of psychiatric hospital X. The study sample is targeted and criterion-based. While cooperating with the medical staff of an institution 176 investigatees were interviewed according to the following criteria: 1) a person is treated in a psychiatric hospital X, 2) a mental illness of the person is in the remission phase, 3) the person is able to independently answer the questions presented in the questionnaire. The study was conducted in the January of 2015 while respecting ethical principles.

It is appropriate to use psychotherapeutic, social and daily living skills development, task performance, food cooking, the development of computer literacy, gardening, social, communication and sharing, physical activity, games, various handicrafts, music, art,

bibliotherapy and other activities for psychiatric patients. Through the engagement services, labour, leisure and household skills are developed in psychiatric patients in order to reduce obstacles for psychiatric patients to integrate in society. The study established that the majority of the persons, who are treated in the psychiatric hospital X, are informed about the services provided in the hospital, which they can obtain in the hospital, and participate in the engagement activities organised by the hospital. The study revealed that the investigatees mostly participate in psychotherapeutic, daily living and social skills development, sports, computer literacr, ceramics, food cooking activities in which they can choose independently and decide how often during a week they will attend them and how much time they will allot to an engagement activity. The persons, who do not participate in engagement activities, list their weak health as one of the main reasons why they do not participate in engagement activities.

Keywords: *engagement, activities, psychiatric hospital.*

Vida Gudžinskienė, socialinių mokslų (edukologija) daktarė, Mykolo Romerio universiteto Socialinės gerovės fakulteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto profesorė. Mokslinių tyrimų kryptys: gyvenimo įgūdžių ugdymas(is), ugdymo proceso modeliavimas, sveikatos saugojimas, stiprinimas ir ugdymas, įvairių besimokančiųjų kompetencijų raiška, socialinių kompetencijų ugdymas, socialinių darbuotojų ir pedagogų rengimas.

Vida Gudžinskienė, Doctor of Social Sciences (Education), Mykolas Romeris University, Faculty of Social Welfare, Institute of Educational Sciences and Social Work, Professor. Research areas: modelling of educational process, (self-)development of life skills, health protection, promotion and (self-) education, expression of different student competences, development of social competences, social worker and teacher training.

Aušra Driskienė, Mykolo Romerio universiteto Socialinės gerovės fakulteto Edukologijos ir socialinio darbo instituto magistrė. VŠĮ Rokiškio psichiatrijos ligoninės socialinė darbuotoja-profesijos mokytoja.

Aušra Driskienė, Master of Mykolas Romeris University, Faculty of Social Welfare, Institute of Educational Sciences and Social Work. Social worker- vocational teacher of Rokiskis Psychiatric Hospital.